

Repàs a la teoria del valor-treball

per Alfons Barceló

Veritats ja sabudes

Començaré la meua exposició amb algunes veritats ja sabudes. Qualsevol construcció teòrica a l'àmbit de l'economia només constitueix una hipòtesi. Suggereix una possible explicació d'algun fenomen, real o virtual, i per ser acceptada cal que, d'alguna manera, sigui contrastada.

El terme «valor» en economia té significats diversos que només el context permet d'individualitzar. De fet, cada enfocament teòric proposa, tàcitament o expressament, una caracterització d'aquest concepte. Per sort, ens és lícit suposar que tots els enfocaments coincideixen en la pretensió que els seus corresponents constructes concordin, almenys parcialment i aproximadament, amb els preus i/o les valoracions econòmiques observables (avaluacions comptables, per exemple).

En qualsevol teoria del valor els elements fonamentals són la seva lògica interna que subministra, en cas favorable, una solidesa estructural al conjunt de proposicions que abasta i la correspondència més o menys ajustada amb les dades observables, ço que permet contrastar, corregir, ampliar i eventualment substituir una teoria. També ens és d'utilitat fixar-nos en la genealogia (la generació espontània és un esdeveniment excepcional) i en el context.

La teoria del valor treball és una construcció conceptual en virtut de la qual són associades a les mercaderies xifres indicatives de la quantitat de treball directament o indirectament incorporat a elles, o bé del treball socialment necessari per a la seva producció. Marx agafà de Ricardo aquesta teoria i va perfeccionar-la amb vista a aclarir el funcionament del sistema capitalista i oferir una base científica per a l'incipient moviment obrer del seu temps, amb les aspiracions igualitàries i solidàries del qual se sentia identificat.

Evidentment, el seu objectiu tenia molt poc a veure amb els problemes extensament discutits a molts manuals d'economia, com per exemple el perquè un

* Una versió abreujada del present treball fou exposada el 25-xi-1983 a la Universitat Autònoma de Madrid, en ocasió del Coloquio Internacional Karl Marx. La present redacció s'ha beneficiat d'alguns suggeriments d'Albert Recio, de la Universitat Autònoma de Barcelona, i de Julio Sánchez, de la universitat de Saragossa.

bolígraf ordinari i un ou de 60-65 g valen aproximadament el mateix en el nostre sistema econòmic. Per a Marx, la teoria del valor era una representació abstracta mitjançant la qual podia copsar relacions ocultes i revelar la lògica de certs processos històrics. Gràcies a aquesta construcció conceptual Marx pogué establir una sèrie de propietats hipotètiques del mode de producció capitalista, tant estructurals com dinàmiques. Amb tot, significava un suport teòretico-conceptual per treure a la llum la plus-vàlua i, conseqüentment, es donava un significat clar al concepte d'exploació, amb la qual cosa es convertia en una eina política de primera mà. En segon lloc, disposava d'un agregador que li permetia de raonar basant-se en «departaments» o sectors integrats i, sobretot, determinar la taxa de guany, «força motriu de la producció capitalista». Al mateix temps podia utilitzar —com ja féu Ricardo— el valor com una primera aproximació a les relacions de canvi efectives.

Amb el pas del temps i els avatars polítics i acadèmics, la teoria del valor treball deixà de ser una aproximació científica, és a dir, una hipòtesi discutible, i en el millor dels casos, parcialment vertadera, per convertir-se, com digué amb fina ironia Joan Robinson, en una mena de contrasenya, en un semàfor doctrinal embalsamat i intocable.

Malgrat tot, penso que la teoria de valor treball és una construcció científica força interessant. La meua intervenció se centrarà a adduir els arguments que recolzen aquesta apreciació. Seguidament intentaré rebatre les raons d'aquells que opinen —entre nosaltres— que hauria de ser rebutjada.

Arguments a favor

La teoria del valor treball era una conjectura audaç en la mesura que suposava que darrera les relacions de canvi efectives hi havia un tret més profund que podia ser atret cap a la llum. De manera explícita, la teoria del valor treball en Marx es presenta com un tercer nivell per sota dels preus efectius (primer nivell, únic observable) i els preus de producció (segon nivell). De manera implícita, l'adopció de la teoria del valor treball reflectia una concepció de l'activitat econòmica com un sistema reproductiu interdependent orientat a través de la distribució específica dels treballs humans.

Amb aquest utilatge Marx pogué raonar en termes agregats i passar per alt una gran quantitat de complicacions menors. Dins el marc del mode de producció capitalista, la TVT va servir a Marx per aclarir l'estructura relacional immanent amb aquestes finalitats: a) argumentar que l'exploació dels treballadors no és una circumstància fortuïta, sinó que era compatible amb els intercanvis d'equivalents; b) esbrinar l'origen dels beneficis o plus-vàlua.

Aquests assoliments apunten cap a una presumpció favorable respecte a la TVT. Seria estrany —però no impossible— que una hipòtesi forassenyada o clarament errònia portés a una suma de resultats estimables i clarificadors, però, d'altra banda, mai no s'insistirà massa en el fet que no existeix «l'únic camí» i, per tant, que resulta factible derivar les mateixes conclusions d'altres supòsits i amb altres enfocaments.

El meu punt de vista és que, com a representació precisa de la trama de les relacions econòmiques capitalistes, la visió sraffiana dels preus de producció

és superior a la vella teoria del valor treball de Marx. Encara que Sraffa no fa cap crítica a Marx, l'esquema sraffià corregeix una sèrie d'errors i imperfeccions dels plantejaments d'aquest. Per exemple, és evident que la taxa mitjana de guany no és la mitjana aritmètica de les taxes de guanys de totes les indústries, atès que les indústries no bàsiques tenen un paper reflex; és evident que la taxa de beneficis derivada directament dels valors no coincideix en general amb el tipus de benefici determinat via preus de producció; és evident que resulta incorrecte plantejar que suma de guanys és igual a suma de plus-vàlua i suma de preus és igual a suma de valors simultàniament; és evident que una comptabilitat en termes de preus de producció i una comptabilitat en termes de valors poden donar lloc a dictàmens oposats (contradictoris) en relació amb l'adopció o no d'una nova tècnica productiva.

Així i tot, *defensaré la teoria del valor treball. I entenc que la meua actitud no és contradictòria amb el que acabo d'enunciar.* El motiu principal per al manteniment de la TVT no es basa en raons nostàlgiques o pragmàtiques, sinó en la consideració històrico-real que el treball constitueix un tret primordial dins el funcionament dels sistemes econòmics que incideix com a condicionant bàsic en la determinació de les variables econòmiques.

Segons la meua opinió, l'obra de Sraffa representa una superació de la teoria del valor de Marx, però no refuta la TVT, sinó que la situa en un lloc particular destacat. Quan imputem tota la renda nacional als salaris, valors i preus de producció coincideixen. Fora d'aquest cas, valors i preus diferiran, a menys que es doni la mateixa composició orgànica a tots els sectors. Heus ací, doncs, una confirmació de la validesa de la teoria del valor treball, que posa de manifest també les seves limitacions com a instrument conceptual delicat.

Encara més: Sraffa proposa tres vies argumentals per demostrar la vinculació entre els preus i les quantitats de treball, l'«aproximació mercaderia», l'aproximació «treball datat» i l'aproximació mitjançant «subsistemes». Naturalment, condueixen al mateix resultat numèric, però il·luminen des de distints angles una complexa realitat, per a l'anàlisi de la qual seria de necis menysprear qualsevol camí clarificador. I mentre no s'arribi a un estadi de ciència-ficció amb l'economia regida per robots capaços d'autoreproduir-se la distribució de la força de treball entre diferents sectors productius i diferents béns constitueix una problemàtica per a l'examen de la qual la teoria del valor treball és útil (teòricament i pràcticament).

El que acabo d'indicar és una raó prou suficient, penso, per no llençar a les escombraries la vella teoria del valor treball, ja que constitueix una via analítica senzilla capaç d'il·luminar trets essencials en un marc simplificat. Per demostrar això n'hi ha prou d'adquirir algun exemple d'investigació aclaridora en la qual aquest enfocament teòric sigui utilitzat. Assenyalaré, com a mostra, un article de Pasinetti, *The rate of interest and the distribution of income in a pure labor economy*.¹

Però l'argument que em resulta més atractiu per mantenir la validesa de la TVT rau precisament en el fet que el seu caràcter simplificat i pedestre el converteix en una aproximació teòrica poc exigent i, per tant, utilitzable en àmbits

1. PASINETTI, *art. cit.*, «Journal of Post Keynesian Economics», III, 2 (1980-81), ps. 170-182.

molt diversos. En efecte, la categoria *valor* pot ser predicada en sistemes econòmics desiguals, amb independència de les pautes distributives dominants, fins i tot en un cas límit com l'economia de Robinson Crusoe. El valor com a atribut social, com a propietat emergent, només requereix un mínim d'estabilitat i automatisme, treball i un determinat grau d'uniformitat o malleabilitat dels treballadors. Ni tan sols són necessaris intercanvis voluntaris i mecanismes de distribució. És, doncs, una categoria utilitzable en tots els sistemes econòmics dels quals tenim constància.

Per contra, una representació mitjançant preus de producció requereix que el tipus de beneficis sigui una variable distributiva realment operant i que hi hagi mecanismes que tendeixin a la seva igualació, la qual cosa en la història humana ha estat un fenomen més aviat tardà, molt complex i mai automàtic. A l'esquema sraffià més interessant es necessita, a més, que el salari hagi desplegat les seves potencialitats de variable distributiva, fet que encara és més recent.

Anticrítiques

La teoria del valor treball ha estat criticada des de finals del segle passat, amb diversos arguments i rerafons ideològics, molt poques vegades clarament explicitats.

Una anècdota en aquest respecte: el 1976 l'editorial Mirasierra publicà un llibre titulat *La teoria de la explotación*, en el qual figurava com a autor E. von Böhm-Bawerk.² En realitat es tractava de la part XII del vol. I de *Kapital und Kapitalzins* (1884),³ que conté una de les primeres requisitòries sistemàtiques contra la TVT de Marx. El prologuista de l'edició anglesa de la qual ha estat tret aquest text no amaga el seu pensament i afirma: «El que Böhm-Bawerk en realitat pretén és justificar el sistema d'empresa privada davant l'atac socialista que, si triomfés, donaria lloc al totalitarisme comunista.»⁴

No tinc cap opinió fonamentada sobre la validesa d'aquesta interpretació. Només pretenia mostrar que aquests debats no són mai estrictament acadèmics, perquè almenys indirectament són utilitzats en combats ideològic-polítics d'un tipus o d'un altre.

Evidentment, ha transcorregut un segle i el context actual és totalment diferent d'aquell en el qual es movia Böhm-Bawerk. El marxisme ha passat de moda a molts estrats de la intel·lectualitat i sovintegen els partits socialistes que s'han distanciat de la doctrina marxista. No és, doncs, estrany que la crítica teòrica desbordi inevitablement el marc científic i que les objeccions no colpegin només sobre els punts febles, sinó que també sigui argumentat amb acusacions infundades o anacròniques, com si el doctor Marx fos un expert en àlgebra lineal i un economista de càtedra.

Les connotacions polítiques i les intencionalitats dels autors no són, però, raons suficients per descartar arguments, almenys per a aquells que pensem que els teoremes són neutrals, malgrat que els científics i llur pràctica mai no

2. E. von BÖHM-BAWERK, *La teoría de la explotación* (Madrid 1976).

3. *Id.*, *Kapital und Kapitalzins* (Innsbruck 1884¹).

4. Hans F. SENNHOLZ, pròleg a *La teoría de la explotación*, op. cit., p. 42.

poden ser-ho. Potser és casual que dos llibres recentment publicats en aquest país, en els quals hi ha una desqualificació total de la TVT, procedeixin de destacats economistes del PSOE. No ho sé, ni m'interessa gaire, però crec que convé passar revista a les seves crítiques.

Caballero

El llibre d'Abel Caballero, *La crisis de la economía marxista*,⁵ és sens dubte un estimable esforç per informar els lectors espanyols de les crítiques que, a partir dels anys setanta, foren plantejades per determinats sectors sraffians contra el marxisme obscurantista i doctrinari. El seu punt de partida, però, denota una certa candidesa: considera que s'ha iniciat el retrocés de la teoria neoclàssica i que dos enfocaments rivals pretenen omplir el buit, la teoria econòmica marxista i la teoria econòmica sraffiana (o neoricardiana). La tesi que defensa el nostre autor és que ha de seleccionar-se la teoria sraffiana «*por su innegable superioridad*». Caldria posar-hi també l'afegitó que «qualsevol semblança amb la realitat és pura coincidència», ja que en aquest país els sraffians tenen un pes mínim, i els marxistes, pràcticament cap. Tanmateix, val la pena ressaltar que Sraffa no es plantejava pas construir un paradigma alternatiu, sinó avançar en un camp específic del mateix enfocament clàssico-marxista.

Caballero és, en gran manera, deutor de l'obra paradigmàtica de Steedman, *Marx after Sraffa*.⁶ Una gran part de les objeccions de Steedman són perfectament argumentades i, per tant, només aquells a qui els agradi de practicar modalitats de fe a l'estil de Tertullia («crec perquè es absurd») poden continuar defensant proposicions refutades. Però les crítiques globals no són, ni de bon tros, tan rotundes ni persuasives, ja que confonen sovint inconsistències lògiques amb inadequació representacional. Un exemple:

«*La objeción central a la teoría de Marx se basa en la inconsistencia lógica en que incurre al definir y establecer la tasa de beneficio del sistema como la relación entre la plusvalía total del sistema y la suma de los capitales constante y variable del sistema:*

$$r = \frac{S}{C + V}$$

«*La tasa de beneficio definida de esta forma es, obviamente, una tasa de beneficio en términos de valores. No obstante, (...) los capitalistas están básicamente y centralmente interesados en los beneficios en términos monetarios, esto es, en beneficios en términos de precios de producción.*»⁷ Aquesta és la base sobre la qual Caballero assevera que «*la transformación de valores en precios no es, en general, posible bajo el planteamiento genuinamente marxista*»,⁸ amb la qual afirmació el nostre autor se situa en un pla molt diferent, el de la filologia mar-

5. Abel CABALLERO, *op. cit.* (Madrid 1982).

6. I. STEEDMAN, *op. cit.* (Londres 1977).

7. A. CABALLERO, *op. cit.*, ps. 79-80.

8. *Ibid.*, p. 75.

xiana i de la història de les idees. Poc després enllesteix: «*La transformación de valores a precios tal y como la realizó Marx en el volumen III de El capital, no sólo es errónea por no haber transformado los inputs sino que, en esencia, planteada con absoluta rigurosidad la formulación marxista, es claramente insuficiente, ya que no permite calcular el precio de cada una de las mercancías del sistema.*»⁹

Aquest retret, diguem de passada, tampoc no resulta estrictament correcte, puix que s'ha demostrat (Morishima¹⁰) que era possible obtenir els preus de producció mitjançant un procediment iteratiu. Hi ha doncs relacions importants i objectives entre ambdues castes de magnituds i els valors treball permeten d'obtenir els preus, si bé no de manera directa.

Potser Marx va pensar-se que les relacions entre el pla dels preus de producció i el pla dels valors eren immediates i sense distorsions. Tal vegada no fos tan ingenu, però hauria considerat com a minúcies amb poc interès explicatiu les discordances. Es podrien adduir alguns indicis textuais en aquest sentit. D'altra banda cal recordar que Marx no publicà el volum III d'*El capital*. Cal dir també que no disposem de cap regla que ens permeti decidir si quelcom és «genüinament marxista». Que hi ha errors i imperfeccions en la transformació de Marx fou demostrat fa molts anys per Bortkiewicz i no hauria de ser ja objecte de controvèrsia. Aquesta mena de crítiques resulten avui insulses i superficials. I fins a cert punt poden ser retornades contra Caballero, que sembla creure (o dóna a entendre) que les relacions entre preus efectius i preus de producció són també immediates i sense distorsions («*es absolutamente imprescindible que la teoría económica sea capaz de explicar la formación de los precios "a los que en equilibrio se intercambian las mercancías"*»¹¹). També rellisca Caballero introduint els diners («*la tasa de beneficio real del sistema no es la de valores marxiana, sino la monetaria*»,¹² perquè no hi ha cap necessitat de complicar les coses ampliant els problemes connexos. Introdueix així supòsits de comportament agosarats i ambigus («*Los capitalistas están básica y centralmente interesados en los beneficios en términos monetarios*»¹³).

Caballero ens demostra a continuació que, per determinar els preus de producció no cal començar calculant els valors: «*Todo el cálculo en términos de valores puede empezar a cuestionarse como innecesario y quizá redundante, siendo posible plantear la oportunidad de su abandono*»¹⁴. Però fa un pas més: «*La razón central para afirmar que la teoría del valor es claramente inconsistente (...) se encuentra en la errónea tasa de beneficio a la que conduce*», cosa que «*no es capaz de determinar la distribución correcta del excedente*»¹⁵. En aquest punt «*es ya posible rechazar la identificación total de plus-valía y beneficio*»¹⁶.

9. *Ibid.*, p. 76.

10. M. MORISHIMA, *Marx in the light of modern economic Theory*, «*Econometrica*», 42, 4 (1974).

11. A. CABALLERO, *op. cit.*, p. 49.

12. *Ibid.*, *op. cit.*, ps. 81-82.

13. *Ibid.*, p. 80.

14. *Ibid.*, ps. 85-86.

15. *Ibid.*, p. 114.

16. *Ibid.*

La qüestió central, això no obstant, és que S, C i V són magnituds representatives de la suposada propietat valor de determinades coses. En passar a un altre pla (preus de producció) aquestes coses no desapareixen, encara que la propietat corresponent adopti una forma distinta. De manera insistent, especialment al volum II d'*El capital*, Marx ens parla dels *elements materials* que constitueixen el substrat real sobre el qual és efectuada la categorització econòmica. Aquests components específics no perden la seva identitat en ser convertits en magnituds de valor o en magnituds de preus de producció. Des d'aquest punt de vista, plus-valor i beneficis són conceptes quantitius de classe que recobreixen els mateixos elements, independentment del fet que la seva mesura en valor i en preu no doni el mateix resultat numèric.

Compartim plenament l'opinió de Caballero amb relació a la disparitat de la taxa de benefici en preus i taxa de benefici en valor. Però això tampoc no és conclouent per llençar a les escombraries la TVT, ni és raó suficient per parlar d'«inconsistència». De fet, Roemer¹⁷ ha mostrat les relacions existents entre elles. És una trista mostra de «dependència» el fet que Caballero passi comptes justament a Yaffe, per un article publicat el 1975 sobre valor i preus a *El capital* de Marx en una revista de tan prestigi com ara «*Revolutionary Communist*», que es troba —només faltaria!— a totes les biblioteques d'economia, en comptes d'enfrontar-se als marxistes laics de primera fila. Un dels principals teoremes econòmics presentats per Roemer és que «*para cambios técnicos poco importantes la tasa de beneficio en valor y la tasa de beneficios en precios pueden moverse en distintas direcciones; para cambios técnicos suficientemente importantes (...) ambas tasas varían en la misma dirección*».¹⁸

En definitiva, tant la conclusió pragmàtica de Caballero («*es preciso sustituir la teoría del valor trabajo por la teoría sraffiana de los precios de producción*»)¹⁹ com la seva conclusió teòrica («*la teoría del valor, por tanto, ya no es solamente un rodeo redundante y, por tanto, innecesario, sino que, además es inconsistente*»)²⁰ no s'aguanten sobre l'argumentació que ens presenta. La primera tira més a reclam publicitari del tipus «*para beber es preciso agua San Narciso*», i la segona es basa en la confusió entre inconsistència i impertinència (o irrellevància, com es diu ara).

Vegara

A la seva extensa *Introducción* a una antologia de textos sobre economia política marxista, J.M. Vegara considera «*carentes de fundamento dos de los elementos que Marx consideraba centrales en su construcción teórica y de los que estaba muy orgulloso: la teoría del valor y la ley de la tendencia decreciente del tipo de beneficio*».²¹ Subscriu sense reserves la desqualificació de la

17. J. ROEMER, *Technical change and the tendency of the rate of profit to fall*, «*Journal of Economic Theory*», 16, 2 (1977). Vegeu també del mateix autor, *Analytical foundations of Marxian economic theory* (Cambridge 1981).

18. Cf. J. M. VEGARA, *Lecturas sobre economía política marxista contemporánea* (Barcelona 1982), p. 321.

19. A. CABALLERO, *op. cit.*, p. 137.

20. *Ibid.*, p. 139.

21. J. M. VEGARA, *op. cit.*, p. 124.

presumpta llei, però no comparteixo el seu refús de la TVT. Per justificar la meva postura, discutiré les raons adduïdes.

La manca de fonament comença, segons Vegara, en el fet que Marx no argumenta *«de modo convincente que para explicar el valor de cambio de las mercancías haya que recurrir a que tienen algo en común y que ello es, precisamente, el hecho de ser productos de trabajo»*.²² Vegara contraargumenta: *«En el caso del intercambio mercantil el hecho de que 1 quárter de trigo sea considerado equivalente a b quintales de hierro (...) indica que en el acto social del intercambio el propietario de dicha cantidad de trigo la está dispuesto a cambiar voluntariamente por la indicada cantidad de hierro; se trata de algo muy distinto de la igualdad que deriva de medir algo, previamente definido, común a varios objetos.»*²³

Aquesta manera d'enfocar les coses és —em sembla— amagar el problema. Històricament, els primers intercanvis responen a motivacions molt diferents, no tenen quasi estabilitat, sorgeixen principis xocants com el valor-longitud o el valor-pes que apareixen als registres etnològics. Ara bé, els intercanvis sistemàtics aniran acompanyats d'un cert grau d'estabilitat i automatisme, amb la qual cosa el valor emergirà com a propietat social (amb certes analogies amb el llenguatge) i els intercanvis usuals deixaran de ser erràtics. Situar en aquest entramat la «voluntarietat» no ens fa avançar gran cosa. Tampoc no resulta decisiu que l'intercanvi sigui «social» (¿cobreix això les transaccions internes d'una multinacional? ¿I el comerç callat o tàcit dels pigmeus?).

A la meua manera de veure, la qüestió és la següent: un cop generalitzats i estabilitzats alguns intercanvis, les mercaderies adquireixen la propietat valor, tant qualitativament com quantitativament, cosa que es reflecteix en el llenguatge corrent. «Les patates van cares» seria una expressió difícilment comprensible fora d'aquesta visió. D'aquí no se segueix, naturalment, que la «lleï del valor» s'imposi com la llei de la gravetat o que el principi del valor tingui la durabilitat que atribuïm a les lleis físiques o químiques.

I el plantejament fecund consisteix a esbrinar si d'entre els molts factors que incideixen sobre la determinació dels valors, és possible d'aïllar-ne un o uns quants, de manera que puguin ser considerats com a especialment destacats. El temps de treball és un bon candidat. Tant si es parteix de la mercaderia i se'n busca la genealogia, com si es contempla l'economia globalment i s'analitza la distribució del treball social entre els diferents sectors productius. Marx no va descobrir això: es basava en Petty, en Cantillon, en Smith, en Ricardo. És legítim mostrar que l'argumentació de Marx és més retòrica que convincent (ja ho va fer Böhm-Bawerk), però no és aquesta la qüestió que ens interessa, sinó considerar o no raonable l'adopció de la hipòtesi del valor treball. Que Marx fos o no un bon advocat de les causes que defensava és una qüestió secundària, de la mateixa manera que una bona defensa no converteix pas en innocent l'assassí, encara que aconseguixi estalviar-li la presó.

De tota manera, Vegara accepta de passar per alt aquesta seva primera objecció. I prossegueix: *«Prescindamos, no obstante, de la indicada diferencia y supongamos que, efectivamente, sea preciso que las diversas mercancías tengan*

22. *Ibid.*, p. 50.

23. *Ibid.*, ps. 50-51.

*algo en común para establecer su relación de intercambio.»²⁴ Més endavant assumeix, de manera implícita, l'afirmació de Bowles i Gintis referida al fet que el problema del treball heterogeni constitueix el taló d'Aquil·les de l'economia política de Marx, atès que per poder parlar de plus-vàlua (o taxa de plus-vàlua) és necessari poder *mesurar* la magnitud del valor, cosa que exigeix *reduir* el treball heterogeni. La conclusió explícita és: «En definitiva, el trabajo heterogéneo —una realidad demasiado patente como para poder prescindir de la misma— rompe el vínculo entre la estructura de clases, caracterizada por las relaciones de producción (más concretamente, la propiedad de los medios de producción) y la explotación medida en términos de plusvalía.»²⁵*

La posició bàsica de Marx és coneguda: «El treball que val com a treball superior (...) és l'exteriorització d'una força de treball on entren costos de formació més elevats.»²⁶ «La diferència entre el treball superior i el treball simple (...) es fonamenta *en part* en pures il·lusions, o almenys en diferències que fa ja molt de temps que han deixat de ser reals i que ara només perduren en la convenció tradicional; en part en la situació més desamparada de certes capes de la classe obrera.»²⁷ No tan sovint se sol citar l'aprovació de Marx a la posició d'Adam Smith sobre el tema: «En la realidad la diferencia de talentos naturales entre los individuos es bastante menor de lo que creemos. Las aptitudes tan diferentes que parecen distinguir a los hombres de las diversas profesiones, cuando han llegado a la madurez, no constituyen tanto la causa como el efecto de la división del trabajo.»²⁸ Marx postilla aquesta citació amb el seu lluïment habitual: «Al principio, una ganapán difiere menos de un filósofo que un mastín de un lebré. Es la división del trabajo la que ha creado un abismo entre uno y otro.»²⁹

Si afegim a això les al·lusions genèriques que conté la *Crítica del programa de Gotha*, no sembla correcta l'apreciació de Vegara: «En definitiva, Marx no daba realmente importancia al problema.»³⁰ Però deixem-nos ja de citacions i anem als plantejaments substantius: El «treball socialment necessari» és un concepte teòretic, quantificable sempre que la despesa del treball pugui fer-se fent abstracció de la realitat concreta, com ha assenyalat Wolfstetter (1973). Quan, a aquesta malleabilitat primigènica, se li suma un procés d'aprenentatge, el treball especialitzat es redueix a termes de treball simple introduint les equacions de transformació corresponents, com exposaren clarament Okishio (1963), Morishima (1973) o Roncaglia (1973). El treball socialment necessari fa abstracció del temps històric, la qual cosa condueix —quan es produeixen alteracions en l'estructura econòmica— a distorsions per a les fases de transició, igual com passa amb els mitjans de producció i els béns de consum durables.

De tota manera, potser és convenient enfocar el problema des d'un altre angle i fer d'advocat del diable. És obvi que Marx pensava que la dominació capitalista, i el progrés tècnic que aquesta estimulava, serien tendents a des-

24. *Ibid.*

25. *Ibid.*, ps. 66-67.

26. K. MARX, *El capital*, I (Barcelona 1983), ps. 239-240.

27. *Ibid.*, p. 240.

28. Citat a K. MARX, *Miseria de la filosofía* (Madrid 1969), p. 182.

29. *Ibid.*

30. J. M. VEGARA, *op. cit.*, p. 53.

31. *Ibid.*, p. 145.

qualificar el treball i a igualar cada vegada més els treballadors. Les coses no han anat exactament així, ja que els ventalls salarials s'han obert i ha deixat de tenir vigència la frase de James Mill (1831) que Marx citava aprovadorament: «La gran classe, que a canvi dels mitjans de subsistència només pot donar el seu treball habitual, és la gran massa del poble.» Avui existeixen mercats segmentats de força de treball i fins i tot diferenciació sexual o racial, encara que el fet no arribi als nivells de les castes hindús tradicionals.

No es poden menysprear o minimitzar aquests problemes, però per a una justa avaluació cal subratllar que ni per raons biològiques, ni per causes institucionals, és previsible un reforçament de les pautes sud-africanes, la repetició de normes legals com el decret feixista del 20 de gener de 1927 pel qual els salaris femenins es reduïen a la meitat dels masculins, o la perpetuació de determinats monopolis artesanals que existiren en economies arcaïques i dels quals, entre nosaltres, podrien ser un bon exemple els dentistes.

En definitiva, l'alta homogeneïtat biològica, l'acceptació generalitzada de la igualtat humana, el caràcter públic de la ciència i la tècnica i els principals trets de la tecnologia moderna no apunten cap a diferenciacions estables que cristallitzin en la segmentació de l'espècie humana en varietats. Em decanto a pensar que, en definitiva, es tracta sobretot d'un tema de casuística pràctica (de vegades important i sovint de difícil dilucidació) més que no pas d'un fenomen emergent que tendeixi a imposar-se en noves fases de desenvolupament econòmic i que exigeixi, per tant, versions teòriques específiques.

Cap al final de la seva atapeïda i llarga presentació, Vegara escriu: «*La línea teórica que he esbozado a lo largo de esta Introducción puede parecer conducir inevitablemente, a una traducción política inmediata en términos de posiciones de extrema izquierda (con slogans como suprimir la división entre trabajo manual e intelectual, abolir la Universidad, nacionalizar la Banca, etc.)*»³¹

De seguida, però, puntualitza: «*Sólo quiero indicar aquí que para traducir estas indicaciones teóricas en una estrategia y táctica adaptadas a la lucha por el socialismo en Cataluña y en España es necesario transformar las presentes indicaciones en una teoría desarrollada.*»³²

Però, atès que «*la acción política no puede esperar*», Vegara tanca la seva intervenció afirmant que «*es preciso actuar a partir de lo que se ve claro, de lo que se intuye como correcto y asumir riesgos. Pero sin que ello implique un abandono del trabajo teórico y de (...) la lucha ideológica*».³³

Subscriu aquestes darreres recomanacions, però em temo que la lluita ideològica dins la qual Vegara s'ha situat en aquesta introducció és força oposada a la declaració d'intencions que hem reproduït.

Conclusions

A partir dels anys setanta s'han incrementat notablement les discussions i revisions entorn de l'economia marxista, especialment sobre alguns temes vinculats a la teoria del valor treball de Marx. S'ha aconseguit així l'aclariment de

32. *Ibid.*

33. *Ibid.*

molts punts foscos i detectar anomalies i incorreccions, cosa que ha donat peu, fins i tot, a l'afirmació d'una crisi de l'economia marxista. El que encara s'ha de veure és si es tracta d'una crisi de creixement o d'una crisi agònica.

La TVT constitueix una construcció teòrica estimable, però excessivament pedestre. Pot ser formulada rigorosament, però per entendre les tendències reals del sistema capitalista no és cosa bona recórrer als valors com a única o principal via interpretativa, perquè ni patrons ni sindicats raonen o decideixen en aquests termes. El concepte de valor marxista és una abstracció excessiva per a l'estudi detallat de les tendències dinàmiques del sistema capitalista, atès que és fàcil construir exemples sobre la base dels quals són contradictoris els resultats que es desprenen d'aquells raonaments en termes de valor i en termes de preus de producció.

¿Es pot dir que es tracta d'una categoria «metafísica»? No necessàriament. En primer lloc, perquè les magnituds valor sorgeixen com un cas particular destacat, és a dir, en una situació en la qual el tipus de beneficis fos igual a 0. En segon lloc, perquè valors i preus coincidiran si la composició orgànica de capital de totes les indústries és la mateixa. En tercer lloc, perquè ofereix una avaluació tècnica del treball requerit per a la producció. En quart lloc, finalment, perquè el valor constitueix un concepte «poc exigent» i és predicable de tots els sistemes reproductius per tal que l'activitat laboral tingui un paper bàsic i presentin simplement un cert grau d'estabilitat i automatisme. Aquesta conceptualització subministra, per tant, una primera aproximació quantitativament precisa que pot ser comparada amb les relacions de canvi efectives (o les avaluacions socialment objectivades).

Argumentar que la TVT té un paper formal, però que resulta innecessària (o fins i tot poc adequada) per a revelar les relacions econòmiques del sistema capitalista constitueix una objecció pertinent només si hom no vol anar més enllà d'una teoria específica. Però si aspirem a teories generals flexibles que es puguin posar a prova precisament en els casos límit, aleshores la TVT és una eina poderosa, perquè pot ésser interpretada com a representacional d'una propietat profunda. Efectivament, tot i que es presenti sempre emmascarada per l'acció combinada d'altres factors, és un tret decisiu de qualsevol societat la necessitat de distribuir el treball en proporcions adequades per assolir un nivell de producte que permeti la reproducció del sistema. La llei del valor, entesa en aquest sentit ample, opera arreu, puix que reflecteix un requisit fonamental de tots els sistemes econòmics, ço és la reproducció material, que per raons físiques i biològiques és un procés cíclic i força regular. Per aquests motius, al capdavant i malgrat les perfeccions i limitacions que presenta la TVT, encara pot tenir un paper teòric i pràctic no gens menyspreable, sobretot si és contemplada sense respecte supersticiós, simplement com un aclaridor artifici conceptual.

BIBLIOGRAFIA

- E. von BÖHM-BAWERK, *La teoría de la explotación* (Madrid, Mirasierra, 1976).
- A. CABALLERO, *La crisis de la economía marxista* (Madrid, Pirámide, 1982).
- K. MARX, *Miseria de la filosofía* (Madrid, Aguilar, 1969).
- K. MARX, *Líneas fundamentales de la crítica de la economía política (Grundrisse)* (Barcelona, Grijalbo, 1977).
- K. MARX, *El capital. Crítica de la economía política* (Madrid, Siglo XXI, 1975-81).
- K. MARX, *Crítica del programa de Gotha* (Madrid, Aguilera, 1968).
- M. MORISHIMA, *Marx's Economics. A dual theory of value and Growth* (Cambridge University Press 1973) (n'hi ha traducció catalana: Tecnos, 1977).
- M. MORISHIMA, *Marx in the light of modern economic theory*, «Econometrica», 42, 4 (1974), ps. 611-632.
- N. OKISHIO, *A mathematical note on Marxian economics*, «Weltwirtschaftliches Archiv», xvi, 3 (1963). Versió castellana a «Revista Española de Economía», v, 1 (1975), ps. 361-376.
- L. PASINETTI, *The rate of interest and the distribution of income in a pure labor economy*, «Journal of Post Keynesian Economics», iii, 2 (1980-81), 170-182.
- J. ROEMER, *Technical change and the «tendency of the rate of profit to fall»*, «Journal of Economic Theory», 16, 2 (1977). Versió castellana a Vegara, 1982, ps. 315-341.
- J. ROEMER, *Analytical foundations of Marxian economic theory* (Cambridge University Press, 1981).
- J. ROEMER, *A General Theory of Exploitation and Class* (Harvard University Press, 1982).
- A. RONCAGLIA, *La riduzione di lavoro complesso a lavoro semplice*, «Note Economiche», 3 (1973), ps. 97-112.
- P. SRAFFA, *Producción de mercancías por medio de mercancías. Preludio a una crítica de la teoría económica* (Barcelona, Oikos, 1966).
- I. STEEDMAN, *Marx after Sraffa* (Londres, New Left, 1977).
- J. M. VEGARA, *Lecturas sobre economía política marxista contemporánea* (Barcelona, Bosch, 1982).
- E. WOLFSTETTER, *Surplus labour, synchronized labour costs and Marx's labour theory of value*, «Economic Journal», 83 (1973), ps. 787-809. Versió castellana a «Revista «Española de Economía», v, 1 (1975), ps. 331-359.